

Слайд 1.

**ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА
ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК РЕСУРС
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ
УНІВЕРСИТЕТУ**

**FOREIGN ECONOMIC
ACTIVITY AS A SOURCE FOR
AN INTERNATIONALIZATION
OF THE UNIVERSITY**

Шишолін А.П. – начальник відділу зовнішньоекономічної діяльності КПІ ім. Ігоря Сікорського

Шишолін А.П.,
*начальник відділу зовнішньоекономічної діяльності
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені
Ігоря Сікорського»*

**ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК РЕСУРС
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ УНІВЕРСИТЕТУ**

**FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY AS A SOURCE FOR AN
INTERNATIONALIZATION OF THE UNIVERSITY**

**КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ – основна тенденція сучасного розвитку освіти.
Університетський «продукт» має свою специфіку, необхідно
враховувати і соціальну роль університету.**

Важливою є адаптація бізнес-підходу до освітніх реалій і потреб суспільства, світових стандартів з підсумковим формуванням оптимальної моделі організації ЗЕД, яка б дозволила не лише отримати додаткові кошти для утримання університету, але й сконцентрувати їх для сприяння інтернаціоналізації.

Особливої актуальності заявлена проблема набуває для технічних університетів з урахуванням їх ролі в формуванні та розвитку інноваційної економіки і забезпеченні соціально-економічного зростання окремих держав і регіонів.

Слайд 2

Однією з основних тенденцій сучасного розвитку освіти є її комерціалізація, що виявляється у формуванні міжнародного ринку освітніх послуг з окремою статтею експорту – експорту освітніх послуг іноземним студентам. У такому контексті актуалізується зовнішньоекономічна складова діяльності університетів.

Процеси глобалізації та інтернаціоналізації зумовлюють необхідність самовизначення окремих університетів, знаходження своєї ніші в глобальному освітньому просторі, відповідного коригування діяльності в якості суб'єкта міжнародного ринку. При цьому робота університету в частині імпортно-експортних операцій підпорядкована тим же принципам і законам, механізмам здійснення зовнішньоекономічної діяльності, що і будь-яких бізнес-компаній.

Разом з тим, специфіка університетського «продукту», а також значна соціальна роль університету обумовлюють **актуальність** та необхідність дослідження зовнішньоекономічної діяльності в контексті функціонування університету. Важливою є адаптація бізнес-підходу до освітніх реалій і потреб суспільства, світових стандартів з підсумковим формуванням оптимальної моделі організації зовнішньоекономічної діяльності, яка б дозволила не лише отримати додаткові кошти для утримання університету, але й сконцентрувати їх для сприяння інтернаціоналізації.

Особливої актуальності заявлена проблема набуває для технічних університетів з урахуванням їх ролі в формуванні та розвитку інноваційної економіки і забезпеченні соціально-економічного зростання окремих держав і регіонів.

Слайд 3

На думку П. Альтбаха [7] тісно пов'язані і часто використовуються як синоніми терміни глобалізація і інтернаціоналізація вищої освіти відносяться до двох різних явищ. Глобалізація, як правило, посилається на широкі економічні, технологічні і наукові напрямки, які безпосередньо впливають на вищу освіту і в значній мірі неминучі в сучасному світі. Інтернаціоналізація, з іншого боку, має більше спільного з «конкретної політики і програм, що здійснюються урядами, науковими системами та інститутами, і навіть окремих відомств, щоб мати справу з глобалізацією». Інтернаціоналізація – це процес інтеграції міжнародних, міжкультурних і глобальних елементів в освітні (педагогічні), наукові й адміністративні функції окремо взятої організації [8].

ПЕРЕВАГИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ (АСПЕКТИ)

Формування зрозумілої для міжнародної спільноти системи вищої освіти

Забезпечення конкурентоздатності українських вищих навчальних закладів, що можна досягти підтримуючи міжнародне співробітництво університетів

Посилення потенціалу вищих навчальних закладів, підготовка їх до активної участі у міжнародних проектах

Слайд 4.

На думку, колишнього першого заступника міністра освіти і науки України (2014-2016 рр.) І. Совсун серед переваг інтернаціоналізації можна виділити три аспекти. Перший – це формування зрозумілої для міжнародної спільноти системи вищої освіти, що досягатиметься шляхом інтеграції з європейським простором вищої освіти і дослідницьким простором. Другий аспект – забезпечення конкурентоздатності українських вищих навчальних закладів, що можна досягти підтримуючи міжнародне співробітництво університетів, їх участь у міжнародних проектах та програмах, підвищення якості вищої освіти в середині кожного університету. Третій – це посилення потенціалу вищих навчальних закладів, підготовка їх до активної участі у міжнародних проектах [9].

НАПРЯМИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ УНІВЕРСИТЕТУ:

Освітній процес

Наукова діяльність

Інформаційно-рекламна
діяльність

Фінансування

Зв'язки з випускниками

Міжнародна співпраця

Експорт освітніх послуг

Слайд 5.

Інтернаціоналізація ВНЗ у загальному вигляді здійснюється за наступними напрямками:

- освітній процес;
- наукова діяльність;
- інформаційно-рекламна діяльність;
- фінансування;
- зв'язки з випускниками;
- міжнародна співпраця;
- експорт освітніх послуг.

Університет - де факто підприємство, яке здійснює свою роботу відповідно до законів ринку. Головна функція університету - надання освітніх послуг, яку можуть реалізовуватись і в Україні, і поза її межами.

ЗЕД на рівні університету - це сфера господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою і науково-технічною кооперацією, експортом та імпортом продукції та послуг, у т. ч. у сфері освіти, а також трансфером технологій, розширенням міжнародного науково-технічного співробітництва у цій сфері.

Для університетів внутрішній зміст зовнішньоекономічної діяльності складає сукупність заходів з трансферу знань (експорту та імпорту освітніх послуг та результатів науково-технічної діяльності), орієнтованих на світовий ринок, з урахуванням форм і методів роботи на зарубіжних ринках, а також наявних тенденцій.

Слайд 6.

У сучасних умовах університет - це де факто підприємство (не в розумінні господарського та цивільного законодавства України, але з точки зору суб'єкта ринку), яке здійснює свою роботу відповідно до законів ринку. Головною функцією університету є надання освітніх послуг. Залежно від рівня затребуваності, вони можуть реалізовуватись як в Україні, так і поза її межами. Інтернаціоналізація освіти, при якій створюється додана вартість є експортом освітніх послуг. У сучасній ситуації спрямованості університету до автономії та фінансової незалежності він має постійно розширювати власні кордони, в тому числі у питанні диверсифікації джерел грошових надходжень. Значна роль у цьому питанні відводиться зовнішньоекономічній діяльності як одному з важливих напрямів сучасного розвитку університету.

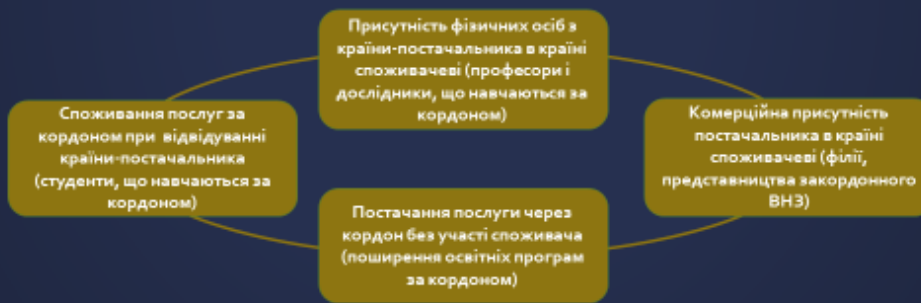
Зовнішньоекономічна діяльність - діяльність суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [10]. Для університетів внутрішній зміст зовнішньоекономічної діяльності складає сукупність заходів з трансферу знань (експорту та імпорту освітніх послуг та результатів науково-технічної діяльності), орієнтованих на світовий ринок, з урахуванням форм і методів роботи на зарубіжних ринках, а також наявних тенденцій.

Фактично, на рівні університету зовнішньоекономічна діяльність - це сфера господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою і науково-технічною кооперацією, експортом та імпортом продукції та послуг, в т.ч. - в сфері освіти, а також трансфером технологій, розширенням міжнародного науково-технічного співробітництва у цій сфері [11].

ГЕНЕРАЛЬНА УГОДА З ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ ДАЄ ВИЗНАЧЕННЯ,
ЩО ТОРГІВЛЯ ПОСЛУГАМИ ОЗНАЧАЄ ПОСТАВКУ ПОСЛУГ:

- з території одного члена на територію будь-якого іншого члена;
- на території одного члена споживачеві послуг будь-якого іншого члена;
- постачальником послуг однієї країни-члена шляхом комерційної присутності на території будь-якого іншого члена;
- постачальником послуг однієї країни-члена шляхом присутності фізичних осіб країни-члена на території іншого держави.

СПОСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСФЕРУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Слайд 7.

На міжнародному рівні діяльність із трансферу знань у частині експорту-імпорту освітніх послуг врегульовано Генеральною угодою з торгівлі послугами, де чітко дано визначення, що торгівля послугами означає поставку послуг [12]: А) з території одного члена на територію будь-якого іншого члена; Б) на території одного члена споживачеві послуг будь-якого іншого члена; С) постачальником послуг однієї країни-члена шляхом комерційної присутності на території будь-якого іншого члена; Д) постачальником послуг однієї країни-члена шляхом присутності фізичних осіб члена на території будь-якого іншого члена.

Таким чином, адаптуючи наявні механізми постачання послуг до сфери освіти, а саме трансферу знань, доходимо висновку, що постачання послуг може здійснюватися одним з чотирьох основних способів (рис.1):

1) транскордонна поставка – надання послуг з території однієї держави на територію іншої у формі франчайзингу, валідації, розробки спільних програм, дистанційного навчання тощо;

2) споживання за кордоном – отримання послуги поза країною постійного мешкання або реєстрації, тобто – як приклад – це отримання освіти студентами закордоном, проходження стажування викладачами закордоном та інші;

3) комерційна присутність – це такий спосіб постачання послуг, при якому іноземний постачальник «вкорінюється» в країні постачання послуги через створення філіалів, представництв, придбання або заснування компанії на території іншої країни. Англomовна література з даної тематики надає узагальнююче найменування цим структурам - branch or offshore campus;

4) переміщення фізичних осіб – це спосіб транскордонного постачання освітніх послуг, коли викладачі або науковці університету однієї країни

короткотерміново надають освітні або науково-технічні послуги в університеті іншої країни.

Таким чином, якщо розглянути напрями зовнішньоекономічної діяльності в університеті, які істотно впливають на показники інтернаціоналізації університету, то ними будуть: надання послуг у сфері освіти, участь у міжнародних проектах і програмах, залучення іноземних інвестицій, створення спільних міжнародних структур, трансфер освітніх послуг та технологій, супровід проектів з благодійної та гуманітарної допомоги, реалізація проектів з міжнародної технічної допомоги, інформаційно-аналітичне забезпечення та інші.

НАПРЯМИ ЗЕД В УНІВЕРСИТЕТІ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ПОКАЗНИКИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

- надання послуг у сфері освіти;
- участь у міжнародних проектах і програмах;
- залучення іноземних інвестицій;
- створення спільних міжнародних структур;
- трансфер освітніх послуг та технологій;
- супровід проектів з благодійної та гуманітарної допомоги;
- реалізація проектів з міжнародної технічної допомоги;
- інформаційно-аналітичне забезпечення та інші.

Слайд 8.

Слайд 9.

Більш узагальнено зовнішньоекономічну діяльність університету можна розділити на три взаємопов'язані групи (рис. 2).

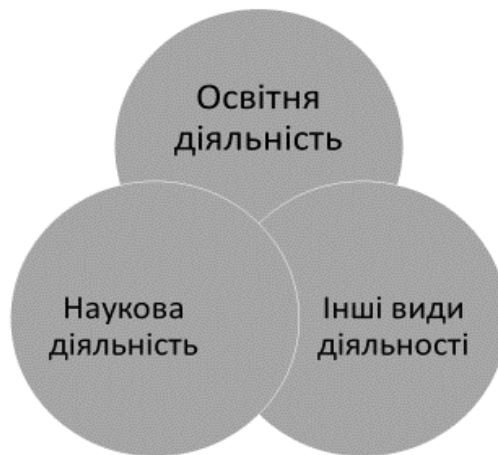

Рис. 2. Складові ЗЕД університету
Джерело: побудовано на підставі [11]

ЗЕД у сфері освіти, дозволена українським законодавством:

- навчання і стажування студентів, аспірантів, докторантів з числа іноземців та осіб без громадянства;
- друга вища освіта для осіб з числа іноземців та осіб без громадянства;
- підвищення кваліфікації, навчання для здобуття післядипломної освіти особами з числа іноземців та осіб без громадянства;
- підготовка до вступу до вищих навчальних закладів та до ЗНО осіб з числа іноземців та осіб без громадянства;
- прийом кандидатських іспитів, видання та розповсюдження авторефератів, дисертацій, стенографування під час захисту дисертацій, організація, підготовка до захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора наук та його проведення для осіб, які навчалися відповідно до договорів, укладених з іноземцями-фізичними особами або іноземними юридичними особами;
- здійснення наукового супроводження осіб з числа іноземців та осіб без громадянства, які підвищують кваліфікацію самостійно, та стажування таких осіб;
- проведення лекцій та консультацій з питань науки, техніки, права, культури, мистецтва для іноземців як в Україні так і закордоном;
- проведення понад обсяги, встановлені навчальними планами, з видачою або без видачі відповідних документів про освіту курсів, гуртків, факультативів за науковим, технічним, екологічним, гуманітарним напрямами для іноземців;
- складення бібліографічних списків, каталогів для бібліотек, підготовка фактографічних, аналітичних і бібліографічних довідок на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб.

Слайд 10

Адаптуючи дозволені вітчизняним законодавством види платних послуг, які можуть надаватися вищими навчальними закладами, до особливостей здійснення зовнішньоекономічної діяльності, отримаємо наступне:

1. Зовнішньоекономічна діяльність в сфері освіти:

- навчання і стажування студентів, аспірантів, докторантів з числа іноземців та осіб без громадянства;
- друга вища освіта для осіб з числа іноземців та осіб без громадянства;
- підвищення кваліфікації, навчання для здобуття особами з числа іноземців та осіб без громадянства післядипломної освіти;
- підготовка до вступу до вищих навчальних закладів та до зовнішнього незалежного оцінювання особами з числа іноземців та осіб без громадянства;
- прийом кандидатських іспитів, видання та розповсюдження авторефератів, дисертацій, стенографування під час захисту дисертацій, організація, підготовка до захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора наук та його проведення для осіб, які навчалися відповідно до договорів, укладених з іноземцями-фізичними особами або іноземними юридичними особами;
- здійснення наукового супроводження осіб з числа іноземців та осіб без громадянства, які підвищують кваліфікацію самостійно, та стажування таких осіб;
- проведення лекцій та консультацій з питань науки, техніки, права, культури, мистецтва для іноземців як в Україні так і закордоном;
- проведення понад обсяги, встановлені навчальними планами, з видачою або без видачі відповідних документів про освіту курсів, гуртків, факультативів за науковим, технічним, екологічним, гуманітарним напрямами для іноземців;
- складення бібліографічних списків для курсових, дипломних і наукових робіт, каталогів для особистих бібліотек, бібліотек підприємств, установ та організацій, підготовка фактографічних, аналітичних і бібліографічних довідок на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб.

**ЗЕД у сфері науки, техніки та інноватики –
виконання робіт на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб:**

- проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектно-конструкторських, технологічних, пошукових та проектно-пошукових робіт;
- проведення робіт з діагностики, стандартизації і сертифікації технологічних процесів, обладнання та матеріалів, метрологічного забезпечення, технічного захисту інформації;
- проведення досліджень щодо розвитку окремих галузей економіки та кон'юнктурних досліджень;
- проведення наукової, науково-технічної, інших видів експертиз в установленому законодавством порядку;
- проектування, розроблення та виготовлення експериментальних зразків і дослідних партій матеріалів, речовин, приладів, обладнання;
- випробування обладнання, конструкцій, виробів, речовин, матеріалів;
- проведення консультацій з питань наукових досліджень, їх організації та наукового обслуговування;
- впровадження, виробництво і реалізація дослідної, промислової, наукової, науково-технічної, інноваційної продукції, техніки, обладнання, приладів та устаткування, що виготовлені за власними технологіями;
- здійснення операцій, пов'язаних із трансфером (передачею) технологій, що розроблені за рахунок коштів державного бюджету;
- проведення лабораторних аналізів і досліджень зразків;
- послуги з розроблення науково-технічної документації;
- організація та проведення наукових заходів (з'їздів, семінарів, конференцій тощо).

Слайд 11

Освітня діяльність, як основна функція університету, в частині інтернаціоналізації повинна стати важливою, власне, найважливішою складовою його зовнішньоекономічної діяльності.

2. Зовнішньоекономічна діяльність в сфері науки, техніки та інноватики:

- проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектно-конструкторських, технологічних, пошукових та проектно-пошукових робіт на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб;
- проведення робіт з діагностики, стандартизації і сертифікації технологічних процесів, обладнання та матеріалів, метрологічного забезпечення, технічного захисту інформації на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб;
- проведення досліджень щодо розвитку окремих галузей економіки та кон'юнктурних досліджень на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб;
- проведення наукової, науково-технічної, інших видів експертиз в установленому законодавством порядку на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб;
- проектування, розроблення та виготовлення експериментальних зразків і дослідних партій матеріалів, речовин, приладів, обладнання на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб;
- випробування обладнання, конструкцій, виробів, речовин, матеріалів на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб;
- проведення консультацій з питань наукових досліджень, їх організації та наукового обслуговування на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб;
- впровадження, виробництво і реалізація дослідної, промислової, наукової, науково-технічної, інноваційної продукції, техніки, обладнання, приладів та устаткування, що виготовлені за власними технологіями на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб;
- здійснення операцій, пов'язаних із трансфером (передачею) технологій, що розроблені за рахунок коштів державного бюджету на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб;

- проведення лабораторних аналізів і досліджень зразків на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб;
- послуги з розроблення науково-технічної документації на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб;
- організація та проведення наукових заходів (з'їздів, семінарів, конференцій тощо) на замовлення іноземних фізичних та юридичних осіб.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУПРОВІД ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

здійснення міжнародного інвестиційного співробітництва

проведення експортно-імпортних операцій для навчальних, наукових, господарських потреб та інших потреб університету

Слайд 12

3. Адміністративний супровід зовнішньоекономічної діяльності:

- проведення експортно-імпортних операцій для навчальних, наукових, господарських потреб та інших потреб університету;
- здійснення міжнародного інвестиційного співробітництва.

ТРАНСФЕР ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Проведення освітньої діяльності, післядипломна підготовка та підвищення кваліфікації фахівців, а також підготовка наукових кадрів для іноземних держав

Організація підготовки здобувачів вищої освіти за спільними міжнародними програмами

Направлення здобувачів вищої освіти на навчання та здобувачів наукових ступенів на стажування за кордон

Направлення здобувачів вищої освіти на навчання та здобувачів наукових ступенів на стажування за кордон

Виконання освітньо-наукових проектів, програм, грантів

Створення спільних з іноземними партнерами структурних підрозділів та юридичних осіб

Організація та проведення міжнародних виставок, конференцій, симпозіумів, семінарів

Слайд 13

Адаптуючи вищенаведене до міжнародної системи регулювання торгівлі послугами можна отримати наступний результат (рис.3):

проведення освітньої діяльності, післядипломна підготовка та підвищення кваліфікації фахівців, а також підготовка наукових кадрів для іноземних держав

організація підготовки здобувачів вищої освіти за спільними міжнародними програмами

направлення здобувачів вищої освіти на навчання та здобувачів наукових ступенів на стажування за кордон

виконання освітньо-наукових міжнародних проектів, програм, грантів

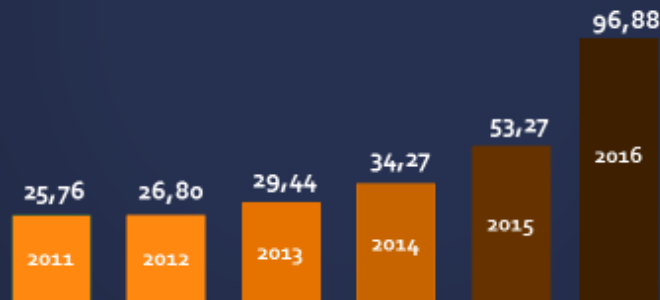
створення спільних з іноземними партнерами структурних підрозділів та юридичних осіб

організація та проведення міжнародних виставок, конференцій, симпозіумів, семінарів тощо

Рис. 3. Трансфер освітніх послуг
Джерело: систематизовано на підставі [10; 11; 12]

ЗЕД університету здійснює значний вплив на процес інтернаціоналізації - виступає внутрішнім механізмом реалізації процесу.

Кошти, отримані в результаті ЗЕД, становлять важливий ресурс його інтернаціоналізації. Отриманий прибуток від експорту освітніх та інших послуг дозволить забезпечити потребу університету в імпорті освіти, що є важливим кількісним та якісним показником інтернаціоналізації освітнього процесу.

Динаміка отримання коштів від зовнішньоекономічної діяльності КПІ ім. Ігоря Сікорського

Слайд 14.

Зовнішньоекономічна діяльність університету здійснює значний вплив на процес інтернаціоналізації вищого навчального закладу. Фактично вона виступає внутрішнім механізмом реалізації процесу. Кошти, отримані університетом у результаті зовнішньоекономічної діяльності (рис.4), становлять важливий ресурс його інтернаціоналізації за усіма напрямками. Більш того, отриманий прибуток від експорту освітніх та інших послуг дозволить забезпечити потребу університету в імпорті освіти, що є важливим кількісним та якісним показником інтернаціоналізації освітнього процесу.

ВИСНОВКИ:

- інтернаціоналізація є процесом інтеграції міжнародних елементів в освітні, наукові та адміністративні функції ВНЗ, що забезпечує конкурентоздатність та зміцнення потенціалу вітчизняних університетів, інтеграцію української системи вищої освіти до європейського освітнього простору;
- зовнішньоекономічна діяльність як вид активності ВНЗ, знаходить прояв у кожному напрямі інтернаціоналізації університету, при цьому виступає важливим економічним ресурсом зазначеного процесу;
- надходження коштів від експорту освітніх та інших дозволених університету послуг здатне забезпечити потребу ВНЗ в імпорті освіти.

Слайд 15.

Висновки. Проведене у статті дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

- інтернаціоналізація є процесом інтеграції міжнародних елементів в освітні, наукові та адміністративні функції ВНЗ, що забезпечує конкурентоздатність та зміцнення потенціалу вітчизняних університетів, інтеграцію української системи вищої освіти до європейського освітнього простору;

- зовнішньоекономічна діяльність як вид активності ВНЗ, знаходить прояв у кожному напрямі інтернаціоналізації університету, при цьому виступає важливим економічним ресурсом зазначеного процесу;

- надходження коштів від експорту освітніх та інших дозволених університету послуг здатне забезпечити потребу ВНЗ в імпорті освіти.

Наукова новизна викладеного полягає в удосконаленні методичного підходу до використання освітнього потенціалу вищого навчального закладу у складовій «зовнішньоекономічна діяльність університету» як ключового ресурсу, який, на відміну від існуючих підходів, здатен і надає можливість забезпечити підвищення рівня ефективності економічної складової діяльності ВНЗ на основі інтернаціоналізації освітніх закладів.